

формирование толерантных отношений (теория и практика): сб. науч. метод. ст. / РАН Моск. психол.-соц. ин-т. – М.–Воронеж: МодЭЖ, 2002. – С. 31-41.

5. Иванова Н.Л. Социальная идентичность и толерантность: поиск причин интолерантного поведения у воспитанников детских домов (не опубликовано) [Электронный ресурс] / Н.Л. Иванова, Ю.Н. Фролова/ научно-познавательный журнал для психологов и педагогов «Психология. Пермь» - Режим доступа: [http://psypenn.narod.ru/S81 .htm](http://psypenn.narod.ru/S81.htm), свободный.

6. Недорезова, Н.В. Толерантность в межличностном общении старшеклассников: дис...на соискание науч. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.05 «Социальная психология» / Недорезова Наталья Владимировна. – М., 2005. – 189с.

7 . Оконешникова Н. Л. Проблема толерантности личности в современной зарубежной психологии /Н. Л. Оконешникова // Методологические проблемы современной психологии : иллюзии и реальность: мат. Сибирского психол. форума, 16-18 сентября 2004 г. – Томск : Томский гос.ун., 2004. - С. 215-221.

8. Олпорт Г.У. Природа предубеждения/ Г.У.Олпорт // Век толерантности: научно-публицистический вестник. -2003. – Вып. 5. – С.11-25

9.Свінарчук Н. До проблеми конфліктів та причин їх виникнення /Н. Свінарчук // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість. -Київ:вид-во Європейського ун-ту , 2006,N Т. 3. – С.198-200

10. Солдатова, Г.У. Практическая психология толерантности, или Как сделать так, чтобы зазвучали лучшие струны человеческой души / Г.У. Солдатова // Век толерантности: научно-публицистический вестник. - 2003. – Вып. 6. – С. 60-78.

11. Фади́на А.Г. Психологические особенности развития толерантности мигрантов подросткового и юношеского возраста (на примере Астраханского региона): автореферат дис... на соискание науч. степени канд. психол. наук.: спец. 19.00.13. «Психология развития, акмеология»/Фади́на, Ангелина Геннадьевна – Астрахань, 2007. - 27 с.

12. Хасан Б.И. Конструктивная психология конфликта. Учебное пособие / Хасан Борис Иосифович. – СПб.: Питер, 2003.-250с.

13. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон; [пер. с англ.] [общ. ред. и предисл. А. В. Толстых]. — Москва: Прогресс, 1996. – 342 с.

Статья посвящена теоретическому анализу проблемы толерантности в юношеском возрасте. Определены основные структурные компоненты толерантности, как качества личности, факторы ее формирования и сферы проявления. Отражены результаты эмпирического исследования общего уровня толерантности и ее влияния на межличностные конфликты в юношеском возрасте.

Article is devoted to the theoretical analysis of the problem of tolerance in adolescence. The basic structural components of tolerance as personality traits, factors shaping and display areas. Deals with the results of empirical studies of general tolerance and its impact on interpersonal conflicts in adolescence.

С.В.Походенко (м. Запоріжжя)

МОТИВАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК ІНТЕРЕСУ ДО ПОЛІТИКИ

Постановка проблеми. Останнім часом відбулися динамічні соціальні перетворення в Україні, які викликали істотну трансформацію її політичної системи. Розширилося коло суб'єктів політичної діяльності, змінилася система відносин між ними.

Залучення громадян у демократичний політичний процес, а також інституціоналізація їх політичної участі є найважливішим інструментом та індикатором успіху трансформації.

Відомо, що потреби та мотиви особистості є джерелом її активності в цілому, і політичної активності зокрема. Отже без ґрунтовного та комплексного дослідження ролі мотивів політичної участі неможливе наукове усвідомлення та прогнозування характеру змін поведінки різних електоральних груп. Сучасні політологи зазначають, що розуміння мотивації поведінки виборців, політичної участі в цілому, відіграє значиму роль у процесі налагодження конструктивного діалогу між населенням і владою, що є одним з важливих завдань становлення і зміцнення демократії у державі, розвитку громадянського суспільства [1, 2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема залучення громадян до широкої участі в політичному житті все більше привертає увагу українських учених. Останнім часом активно досліджуються процеси політичної соціалізації, соціальна напруженість, ідеологічне самовизначення громадян, взаємодія громадян із владою, вплив ідеологічних стереотипів на політичну активність, політичні (демократичні) цінності, формування політичної культури (В. О. Васютинський, Є. І. Головаха, О. Г. Злобіна, Н. В. Жабінець, І. В. Жадан, В. П. Казміренко, Л. О. Кияшко, П. Д. Фролов та ін.). Заслужують на увагу дослідження В. І. Бортніковим теоретичних, соціально-психологічних і практично-політичних аспектів політичної участі громадян у процесі демократичної трансформації України [2].

Складність і багатоаспектність проблеми мотивації політичної участі обумовлює множинність розуміння її сутності, природи, структури, а також функцій мотивів. Серед відомих зарубіжних вчених, які внесли великий вклад у розвиток теорії соціальної мотивації, можна виділити К. Левіна, А. Маслоу, Е. Фрома, Г. Олпорта, К. Роджерса, У. Макдаугалла, Д. МакКлелланда, Г. Мюррея, К. Гольдштейна, Дж. Аткінсона, Х. Хекхаузена, Г. Холла, Ф. Герцберга, В. Врума, Є.П. Ільїна, О.М. Леонтєва, Б.Ф. Ломова, Б.Г. Ананьєва, С.Л. Рубінштейна, Д.М. Узнадзе, Л.І. Божович, Л.А. Верещагіна, І.М. Кареліну, О.В. Сидоренко, С.В. Іванову та багато інших.

Згідно змістовної теорії мотивації [3] політична участь, як і будь яка інша діяльність, зазвичай полімотивована, тобто визначається не одним, а кількома мотивами, які характеризуються ієрархізованістю, що виявляється в різній силі і частоті виникнення кожного. Сукупність мотивів політичної участі утворює складну динамічну систему і визначає спрямованість особистості. Це означає, що, будучи відносно стійкою у кожній людини, система мотивів може змінюватися залежно від тих змін, які відбуваються у внутрішній структурі особистості, а також у зовнішніх умовах її життєдіяльності. Отже політична участь виборців спонукається не одним, а багатьма мотивами, з яких одні відіграють провідну роль, а інші підпорядковані їм.

Серед емпіричних досліджень мотивації політичної участі варто зазначити дослідження Є. Б. Лабковської та О. А. Артеменко [4], які наголошують на тому, що варто розрізняти мотивацію участі в голосуванні і мотивацію вибору конкретного кандидата. Серед причин, що впливають на перший вид мотивації автори відзначають політичну активність, почуття громадянського обов'язку (внутрішні мотиватори) і політичну рекламу, «ефект приєднання до більшості» (зовнішні фактори), а до причин, що впливають на другий вид мотивації (вибір конкретного кандидата), - політичну ідентифікацію, політичну віру (внутрішні мотиватори) і діяльність «виробників соціального тиску» (агітаторів), як зовнішній фактор. Аналогічний підхід до мотивації політичної участі можна спостерігати в роботі Н.М.Хоми [5], яка окремо досліджує мотивацію поведінки особи у виборчому процесі, та мотивацію голосування виборців за певних кандидатів. О.Б. Шестопап [6] досліджувала мотиваційні властивості інтерналов та екстерналов, важливі для політичної діяльності. Найбільш повну класифікацію мотивів політичної участі сучасних громадян України надає

В.П.Казміренко: мотив інтересу і привабливості політики як сфери діяльності; пізнавальні мотиви; мотив влади над людьми; ідеологічні мотиви; мотив перетворення світу; традиційні мотиви; меркантильні мотиви; помилкові псевдомотиви. Автор також зазначає, що варто розрізняти мотиви політичної активності та мотиви політичного вибору [7, с.106].

В.Г.Асєєв [8] вважає, що важливою особливістю мотивації людини є її двомодальна, позитивно-негативна будова. Ці дві модальності спонукань (у вигляді прагнення до чого-небудь і уникнення, у вигляді задоволення і страждання, у вигляді двох форм впливу на особистість-заохочення і покарання) проявляються у потягах і безпосередній реалізації потреби - з одного боку, та в необхідності, примусі, вольовій дії - з іншого. Таку ж думку поділяють Дж. Аткінсон і Н. Фізер, які довели, що поведінка людини спрямована на уникнення провалу може бути настільки ж продуктивна, як і поведінка спрямована на досягнення мети.

Таким чином можна припустити, що і спрямованість мотивації на досягнення задоволення (успіху), і спрямованість на зменшення дискомфорту (уникнення невдачі) може виступати чинником політичної активності особистості. Спостереження за реалізацією двох відповідних стратегій апеляції до мотивації виборців («Голосуй і переможеш!» та «Голосуй, або програєш!») в риторичі кандидатів та загальному політичному дискурсі в ході останніх виборчих кампаній вказує на домінування мотивації уникнення. Саме тому основною гіпотезою нашого дослідження стало припущення про те, політична активність громадян в умовах трансформації суспільства більшою мірою зумовлена мотивацією уникнення у порівнянні з мотивацією досягнення.

В травні 2013 року нами було проведено пілотне емпіричне дослідження спрямоване на визначення зв'язку між спрямованістю мотивації особистості (за допомогою методичного комплексу запропонованого Л.Д. Столяренко [9], який складається з 2-х діагностичних методик Т. Елерса: методики діагностики особистості на мотивацію до успіху та методики діагностики особистості на мотивацію до уникнення невдач) та рівня її політичної активності (за допомогою спеціального розробленого нами опитувальника методом прямого структурованого інтерв'ювання вивчався рівень інтересу до політики, ретроспективна оцінка участі у виборчих кампаніях 2010-2012 рр., намір брати участь у наступних виборах Президента України).

Для вивчення змістовних аспектів мотивації політичної активності та політичного вибору були задані відкриті запитання (Чому ви цікавитесь політичними проблемами?, Чому ви брали/не брали участі у попередніх виборах (Президента України 2010р, депутатів місцевих рад 2010р., депутатів ВР 2012р)?, Чому ви обрали саме цього кандидата (політичну партію)? Чому ви збираєтесь брати/не брати участі у виборах Президента України?). Прямі запитання дозволяють виявити добре усвідомлювані мотиваційні конструкти. Проективні запитання дозволяють поглибити наукові уявлення про мотивацію політичної участі і дають можливість отримати доступ до слабо усвідомлених або зовсім неусвідомлюваних пластів свідомості (Чому люди взагалі цікавляться політикою?, Що спонукає людей брати участь у виборах?, Чому люди стають прихильником кандидата або політичної сили?). Застосований нами феноменологічний підхід до вивчення мотивації політичної участі дозволяє порівняти одержані результати з існуючими зарубіжними мотиваційними теоріями і концепціями, що пояснюють мотивацію виборців, але створені в інших історичних та соціокультурних умовах (А.Маслоу, Р.Інглхарт, Д. Маклелланд, С. Реншон та ін.).

Вибірку склали 200 респондентів старше 18 років (за основними демографічними параметрами: стать, вік, рівень освіти, міське та сільське населення вибірка репрезентативна загальній сукупності виборців Запорізької області).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Політичну активність в нашому дослідженні ми розглянули на двох рівнях: на рівні когнітивному – як інтерес до

політики – за допомогою запитання «Чи цікавитеся ви політичними проблемами?», та на рівні поведінковому – як участь у виборчому процесі – шляхом аналізу ретроспективної оцінки участі у попередніх виборах та готовності взяти участь у наступних. В даній статті представлено частину результатів дослідження, а саме аналіз мотивації інтересу до політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтерес до політичних подій є передумовою електоральної активності. На підставі виразності інтересу до політики нами було визначено чотири рівня електоральної активності: низький, нижчий за середній, середній, високий (див таблицю 2.1).³

Таблиця 1. Зв'язок інтересу до політики та електоральної активності.

% п/п	Рівень інтересу до політики	Змістовні характеристики політичної участі	Рівень електоральної активності
1.	Низький	Людина не бере участі у політичних подіях та не цікавиться ними (відповідь «Зовсім не цікавлюсь»)	Пасивна група електорату
2.	Нижчий за середній	Інтерес до політики ситуативний (відповідь «Цікавлюсь тільки тоді, коло розумію, що політичні процеси можуть вплинути на моє життя»)	Резервна група електорату
3.	Середній	Сталий інтерес до політики, тобто політика входить в сферу особистих інтересів людини (відповідь «Намагаюсь постійно бути в курсі політичних подій»)	Активний електорат
4.	Високий	Інтерес реалізований в діяльності (відповідь «Не тільки цікавлюсь, але беру активну участь у політиці»)	Стійкий активний електорат

Інтерес до політичних подій, а тим більш активну участь в таких подіях можна вважати непрямим індикатором соціальної напруги, наявності політичного конфлікту в суспільстві. В стабільній політичній ситуації більшість демонструє нижчий за середній рівень інтересу до політики, при підвищенні соціальної напруги показники зміщуються в бік середнього та високого рівнів.

З метою визначення зв'язку між інтересом до політики та спрямованістю мотивації особистості ми провели порівняльний аналіз груп респондентів з різним рівнем мотивації уникнення (рис. 1) та мотивації досягнення (рис.2.). Статистичний зв'язок між мотивацією особистості та інтересом до політики визначався за допомогою кореляційного аналізу (див. таблицю 2).

Таблиця 2. Рівень зв'язку мотивації та інтересу до політики (коефіцієнт рангової кореляції Спірмена)

		Мотивація уникнення	Мотивація досягнення
Інтерес до політики	Коефіцієнт кореляції	,109	,083
	Знч. (2-сторон)	,124	,243
	N	201	201

³ Певний непропорційний розподіл респондентів за рівнями політичної активності зумовлений зсувом медіани в бік низького рівня інтересу до політики та підвищує прогностичні можливості при аналізі відповідей респондентів на запитання.

Представлені в таблиці 2.2. результати свідчать про відсутність значущого зв'язку між характером мотивації особистості та інтересом до політики але на рівні тенденції визначається більш тісний зв'язок із мотивацією досягнення. Наочне зображення зв'язку на рис. 2.1 та 2.2 вказує на виражений прямопропорційний зв'язок між рівнем інтересу до політики та ступенем сформованості мотивації: чим вище мотивація, тим вищий інтерес до політики. В різних електоральних групах цей зв'язок має різну інтенсивність:

1. В групі респондентів з відсутністю інтересу до політики мотивація уникнення відіграла більш значущу роль у порівнянні з мотивацією досягнення. Це може свідчити про те, що в суспільній свідомості політика є постійним джерелом неприємностей: щоб уникнути невдач треба цікавитись, бути в курсі подій, підготуватися до змін тощо.

2. Ситуативний інтерес до політики («Цікавлось лише тоді, коли політичні події можуть вплинути на моє життя») майже не залежить і від мотивації уникнення і знаходиться в прямо пропорційній залежності від мотивації досягнення. Отже коли йдеться про «моє» люди більш схильні очікувати поліпшення, саме цей механізм зумовлює формування надлишкових соціальних очікувань від влади напередодні виборів.

3. Особливо виражений прямопропорційний зв'язок мотивації досягнення та інтересу до політики в групі респондентів с середнім рівнем останнього. Прагнення постійно бути в курсі більше пов'язано з надією на краще майбутнє.

4. В групі респондентів з високим рівнем інтересу до політики спостерігається зворотній зв'язок із мотивацією. Чим вищі мотивація досягнення, або мотивація уникнення – тим менше таких, хто бере участь у політиці. Отже сталий активний електорат – це люди з низьким та середнім рівнем мотивації досягнення та мотивації уникнення.

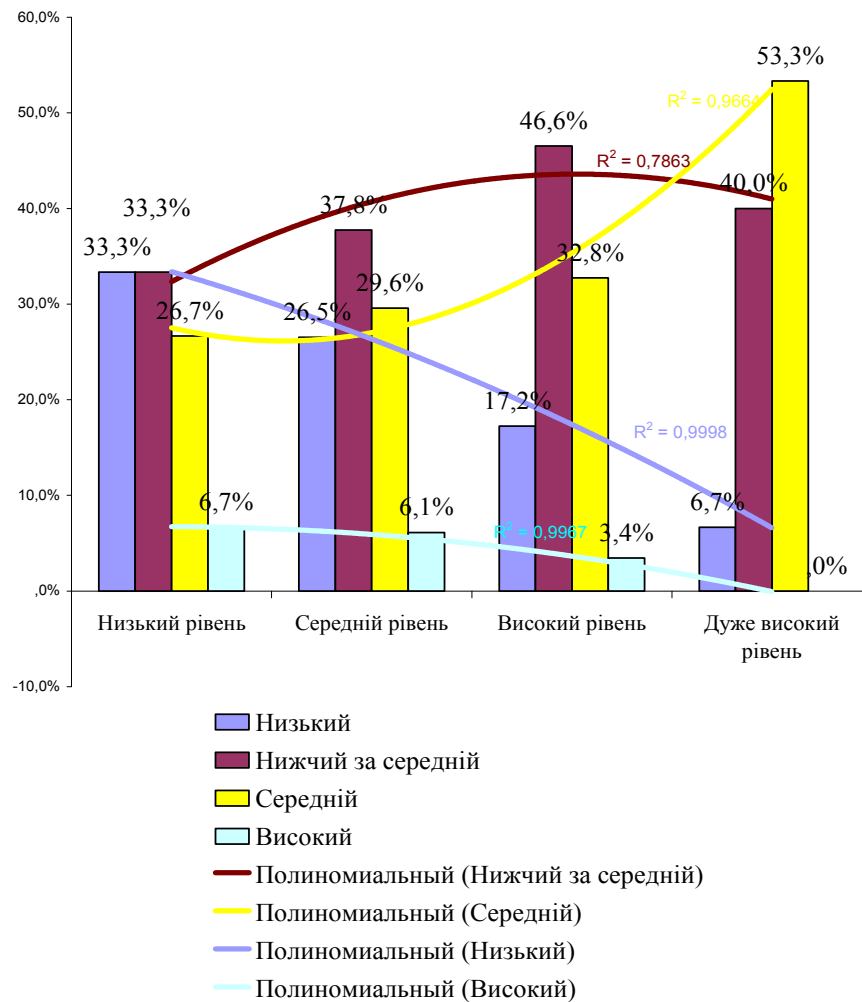

Рис. 1. Особливості інтересу до політики в залежності від мотивації уникнення (у % від загальної кількості випробуваних)

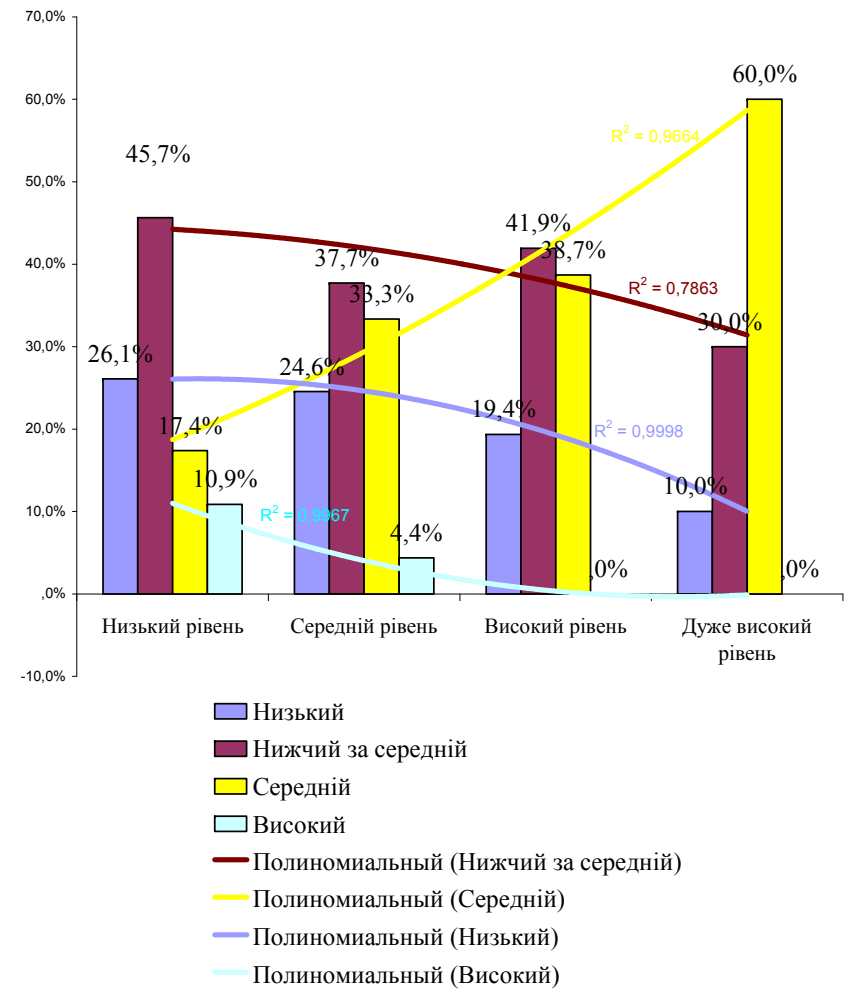

Рис. 2. Особливості інтересу до політики в залежності від мотивації досягнення (у % від загальної кількості випробуваних)

Порівняльний аналіз узагальнених результатів контент-аналізу відповідей на відкриті запитання «Чому ви цікавитесь політикою?» (таблиця 3) та «Чому люди взагалі цікавляться політикою?» (таблиця 4) вказує на недостатню усвідомленість власної мотивації суспільної спрямованості та наявність додаткової проекції (інші люди цікавляться політикою бо є небайдужими до долі країни). В сфері особистої спрямованості мотивації інтересу до політики можна спостерігати дзеркальну проекцію (і я і інші люди цікавляться політикою бо хочуть кращого життя для себе та своєї родини).

Таблиця 3. Спрямованість мотивації власного інтересу до політики

№	Групи висловлювань	Кількість висловлювань	%
1.	Невизначена спрямованість	29	14,29%
2.	Суспільна спрямованість	43	21,18%
3.	Особиста спрямованість	54	26,60%
4.	Пояснення відсутності інтересу до політики	77	37,93%
	Всього:	203	100%

Таблиця 4. Уявлення про спрямованість мотивації інтересу до політики інших людей (аналіз проекцій)

№	Групи висловлювань	Кількість висловлювань	%
1.	Невизначена спрямованість	72	36,73%
2.	Суспільна спрямованість	72	36,73%
3.	Особиста спрямованість	52	26,53%
	Всього:	196	100%

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

- Статистично довести зв'язок спрямованості мотивації на досягненні успіху та інтересу до політики (когнітивний компонент політичної активності) не вдалося. На рівні тенденції визначається більш тісний зв'язок із мотивацією досягнення. В цілому вдалося встановити прямопропорційний зв'язок між рівнем інтересу до політики та ступенем сформованості мотивації: чим вище мотивація, тим вищий інтерес до політики. В різних електоральних групах цей зв'язок має різну інтенсивність.
- Аналіз змісту мотивації інтересу до політики показав, що близько 62% респондентів повністю або частково усвідомлюють мотиви інтересу до політики⁴.
Серед мотивів суспільної спрямованості визначаються наступні мотиватори: громадянська ідентичність; політичні переконання; політична ідентичність; та ставлення до політичних суб'єктів; політична залученість (або бажання впливати на суспільно-політичні процеси), потреба в комунікації.
Серед мотивів особистої спрямованості визначаються бажання контролювати власне життя (потреба у безпеці); інтерес до майбутнього (тривога невизначеності) та очікування змін на краще.
Майже 38 % відповідей пояснюють відсутність інтересу до політики. Серед них вдалося визначити 6 груп: інші пріоритети; власно відсутність інтересу до політики; відсутність особистісного смислу політики; негативне ставлення до політиків; відсутність бажання; розчарування та втома від політики.
- Порівняльний аналіз змісту власної мотивації інтересу до політики та змісту проекції такої мотивації на інших людей дозволяє спостерігати додаткову проекцію

⁴ Цей показник корелює з традиційним рівнем політичної активності мешканців Запорізької області за останні роки на рівні 60-62% .

мотивів суспільної спрямованості та дзеркальну проекцію в сфері мотивації особистої спрямованості.

Загальний висновок стосовно підтвердження, або заперечення висунутої гіпотези на основі аналізу представленої частини результатів не видається можливим, але можна зазначити, що більшість усвідомлених мотивів особистісної спрямованості є мотивами уникнення: бажання контролювати є засобом уникнення існуючого дискомфорту або опанувати тривогу за майбутнє. Більшість мотивів соціальної спрямованості (такі як «турбує доля країни», або «тому що я прихильник певного кандидата» та ін.) не можна однозначно віднести до мотивів досягнення, або уникнення. Отже, одержані результати варто розглядати в сукупності з результатами аналізу мотивації участі у виборах (поведінковий компонент політичної активності).

Література

1. Холмская, М.Р. Политическое участие как объект исследования Обзор отечественной литературы / М.Р. Холмская // Полис. 1999. №5. С. 170-176.
2. Бортніков В. І. Політична участь і демократія: українські реалії: Монографія / Бортніков В.І. – Луцьк: РВВ „Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 524 с.
3. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. СПб.: Питер, 2002. 512с.
4. Лабковская Е. Б., Артеменко О. А. Источники мотивации поведения российского избирателя // Ананьевские чтения-99: Тезисы научно-практической конференции, -СПб., 1999.
5. Хома Н.М. // Наук. зап. Укр. акад. друкарства – 1999. – вип., Мотивація електоральної поведінки громадян // Політика, Політичні науки. - №8, - Київ, 1999.
6. Шестопал, Е.Б. Личность и политика. Критический очерк современных западных концепций политической социализации: монография / Е.Б. Шестопал. М.: Мысль, 1988. - 205 с.
7. Інтеграційні процеси в суспільстві та політичний вибір особистості: Монографія / За ред. В.П.Казміренка. – К.: Міленіум, 2008. – 360 с.
8. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирования личности / В.Г.Асеев. М.: Мысль, 1976. -159 с.
9. Основы психологии: Практикум / Ред.-сост. Л. Д. Столярско. - Изд-е 7-е. - Ростов н/Д: Феникс, 2006. - 704 с.

В статье представлены результаты исследования связи направленности мотивации личности (по двум основным векторам: достижение успеха - избегание неудач; на себя- на общество) и интереса к политике. Установлено, что уровень мотивации и уровень интереса к политике находится в прямо пропорциональной зависимости. Направленность на достижение результата статистически достоверно связана со средним уровнем интереса к политике, направленность на избегание неудач – с высоким и низким. Современные украинцы склонны объяснять свой интерес к политике мотивами личной направленности, интерес к политике других людей – мотивами общественной направленности.

The article presents the research results of the connection between orientation of personality motivation (on two main vectors: success achievement - failure avoidance; on itself - on society), and interest in politics. It has been established that the level of motivation and the level of interest in politics is directly proportional to dependence. Focus on achieving results statistically reliably related with an average level of interest in politics, focus on failure avoidance - with high and low. Modern ukrainians tend to explain their interest in politics with personal motives orientation, interest in politics of other people – with social motives orientation.